

İntihar Saldırıları ve Terörizm İlişkisi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme (Filistin Örneği)*

Reşat AÇIKGÖZⁱ

Öz: Kökenleri çok eskiye dayanmasına rağmen, intihar saldırıları esas olarak 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış ve artmıştır. Başlangıçta yerel ve bölgesel düzeyde görülen intihar saldırıları, daha sonra El-Kaide gibi örgütlerin ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası bir boyut kazanmıştır. Günümüzde intihar saldırıları, siyasi hedeflerine ulaşmak isteyen örgütlerin kullandığı en önemli taktiklerden birisi hâline gelmiştir. İntihar saldırıları örgütsel eylemlerdir; bu eylemlerde hem askerî hem de sivil unsurlar hedef alınmaktadır. Eylemlerde hem askerî hem de sivil unsurların hedef seçilmesi, intihar saldırılarının bir suç (terör eylemi) unsuru olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Bu makalede, intihar saldırıları uluslararası politika ve terörizm bağlamında sosyolojik ve tarihsel boyutlarıyla birlikte ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Hamas, intihar saldırıları, terörizm, uluslararası terörizm, devlet terörizmi.

A Critical Assessment on Connection between Suicide Attacks and Terrorism (The Example of Palestine)

Abstract: Although it is based on very old roots, suicide attacks occurred mainly in the second half of the 20th century and have increased. Suicide attacks initially have been seen at local and regional levels, later gained an international dimension with the emergence of organizations such as Al Qaeda. Today, suicide attacks, has become one of the most important tactics used by organizations that wish to further their political goals. Suicide attacks are organizational actions; both civilians and military elements are being targeted in these actions. Since both military and civilian elements are targeted, it requires handling of suicide attacks as a crime (terrorist act). In this article, suicide attacks are examined in the context of international politics and terrorism along with sociological and historical dimensions.

Keywords: Palestine, Hamas, suicide attacks, terrorism, international terrorism, state terrorism.

* Bu çalışmada, “İntihar Saldırıları: Terör mü Özgürlük Arayışı mı?”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 303-330, adlı makalemden kısmen yararlandım.

ⁱ Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniv., Fen Eebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, acikgozesat@hotmail.com.

Giriş

Başlangıçta yerel/bölgesel ve askerî hedeflere yönelik olan intihar saldırıları, günümüzde giderek uluslararası bir boyut kazanmış ve sivil hedeflere doğru kaymıştır. Modern anlamda ilk ortaya çıktığı zaman sadece belirli bölgelerle (örneğin Ortadoğu) ve belli sayıda örgütle (örneğin Hizbullah ve Tamil Kaplanları) sınırlıyken bugün birçok bölgede çok sayıda örgütün başvurduğu bir taktik ve/veya strateji halini almıştır. Diğer terör ve şiddet eylemlerinden farklı olarak, intihar saldırılarında karşı tarafa verilen zarar daha büyük olduğu ve meydana gelen etki daha tesirli olduğu için, bu saldırılar saldırıları düzenleyen örgütlerce bir başarı olarak algılanmış ve dolayısıyla bunların diğer örgütlerce de giderek daha fazla benimsenmesine yol açmıştır.

İntihar saldırıları, bireysel intihardan farklı olarak, esasında eylemi gerçekleştiren kişiden ziyade üçüncü kişileri ve başka varlıkları hedef aldığı için, eylem itibarıyla suç unsuru olabilecek bir niteliği içinde barındırmaktadır. Bir örgüt adına ve siyasi/dini/ideolojik hedefler uğruna eylemi gerçekleştiren kişi, sonuçta kendi ölümü kesin olan bir eylemde bulunmakta; ama kendisiyle birlikte sonuçta kaç kişinin öleceği veya zarar göreceği belli olmayan fakat maksimum sayıda kişiyi öldürmeyi hedef alan bir eylemi gerçekleştirme amacındadır. Dolayısıyla, seçilen hedeflerde askerî ve sivil ayrımı yapılmadan maksimum zarar verme amaçlandığı için, intihar saldırılarını suç eylemleri (bazılarına göre insanlık suçu) olarak görmek mümkündür.

Suç olmasının yanı sıra, uluslararası terörizm bağlamında değerlendirilirse, intihar saldırılarının uluslararası örgütlü suçlar kapsamına girdiği de söylenebilir. Zira, özellikle 11 Eylül 2001 intihar eylemlerinden sonra, saldırıların ulusal sınırları aştığı ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle giderek küreselleştiği görülmektedir. İnternet aracılığıyla iletişim kuran, birçok ülkede örgütlenen ve küresel eylemlerde bulunan, katı bir liderlik anlayışın görülmediği El-Kaide gibi örgütler bu duruma örnek gösterilebilir.

İntihar saldırıları yaygın görülen eylemler hâline geldikleri ve Amerika Birleşik Devletleri gibi çağın en güçlü devletlerinden birini doğrudan (11 Eylül saldırıları) etkilediği için, hem uluslararası politikanın en önemli konularından biri haline gelmiş, hem de birçok farklı kesimden kişinin dikkatini çekmiştir. Devlet adamları bu saldırıları önlemek amacıyla ulusal ve uluslararası politikalar geliştirmek; din adamları meseleyi dinî/fıkhi açıdan ele almak; yazar ve akademisyenler meseleyi anlamak ve açıklamak; örgütler saldırılara meşruiyet zemini aramak ve yeni taktikler bulmak için bu konuyla ilgilenmektedirler. Sonuçta meseleyle ilgili birçok farklı bakış açısının ortaya çıktığı görülmektedir.

İntihar saldırılarıyla ilgili egemen yaklaşım/söylem, bu saldırıların terör eylemleri olduğu ve günümüzde uluslararası terörizm bağlamında ele alınması gerektiği yönündedir. Meseleye böyle yaklaşan hükümetler, özellikle hem dışarıda hem de kendi topraklarında bu saldırılara maruz kalan devlet veya

hükümetler, özelde bu saldırılarla genelde terörizmle mücadele etmek için, hem bir kamuoyu algısı oluşturmaya çalışmakta hem de diğer ülkelerle işbirliği yapma yoluna gitmektedirler. Hatta 11 Eylül saldırılarından sonra Başkan G. W. Bush'un teröre karşı savaş (war on terror) olarak bütün dünyaya ilan ettiği savaşın saldırıların sorumlusu olarak gösterilen örgütlerle sınırlı kalmadığı, ülke işgallerine kadar vardığı görüldü. Bu da gösteriyor ki, intihar saldırıları sadece görüldükleri coğrafyanın çeşitliliği bakımından değil, sonuçları itibarıyla de uluslararası bir etkiye sahiptir. Saldırılarla doğrudan ilişkisi olmayan kişi, kurum ve toplumların da bu saldırılardan etkilendiği görülmektedir.

Egemen söylemin karşısında yer alan ve örgütlerce ve muhaliflerce dile getirilen ama azınlıkta kalan yaklaşıma göre ise intihar saldırıları bir mücadele ve direniş taktiğidir- zayıf tarafın güçlü tarafa karşı kullandığı bir mücadele silahı. Bağımsızlık, özgürlük veya bir başka siyasi amaç için mücadele ettiklerini iddia eden örgütler ve gruplar, bu amaçlarına ulaşmak için intihar saldırılarını bir araç olarak kullanmaktadırlar. Dolayısıyla, ne kendilerini bir terör örgütü olarak kabul etmekte, ne de başvurdukları eylemleri birer terör eylemi olarak görmektedirler. Kendilerini çoğunlukla direniş örgütü veya özgürlük ve bağımsızlık için mücadele eden örgütler olarak tanımlayan örgütler, kendilerini ve eylemlerini meşru göstermek için de dinî ve ideolojik referanslara başvurumaktadırlar.

Ancak, her iki bakış açısı da beraberinde bazı sorular getirmektedir. Örneğin, egemen söylem için söylemek gerekirse, devlet veya hükümetler neden intihar saldırıları tarzında kendilerine yönelik şiddet içerikli bir eylemi terör eylemi olarak görüyorlar da kendilerinin “meşru misilleme” tarzında yaptıkları şiddet içerikli eylemlerini terör eylemleri olarak nitelendirmemektedirler? Mercan'ın (2014: E.T. 27.10.2014) belirttiği gibi çatışma çıkarmak, insan öldürmek bir terörist eylemse bunu yapan devletlerin cezası ne olacak? Onların hukuktan azade, sorgulanamaz olduklarının hikmeti ne olabilir? Yine, neden bir devletin “terör örgütü” olarak gördüğü örgütü bir başka devlet “direniş örgütü” olarak görmektedir? Bu duruma Filistin'de mücadele eden Hamas örgütü örnek verilebilir. Zira İsrail devleti bu örgütü terör örgütü olarak nitelendirirken Türkiye devleti (dönemin başbakanı R. Tayyip Erdoğan'ın ifadesiyle) bir direniş örgütü olarak görmektedir. Benzer şekilde, örgütler için söylemek gerekirse, neden benzer amaçlar için mücadele eden örgütlerden bazıları intihar saldırılarına başvururken diğerleri başvurmamaktadır? İntihar saldırılarına başvuran örgütler neden mücadele ettikleri kişi ve kurumları değil de sivil unsurları hedef almaktadırlar? İntihar saldırılarının belki de en büyük çelişkisi, “siyasal amaçlar doğrultusunda yapılıyor olmalarına rağmen, siyasi kişi ve kurumlardan çok” masum kişilerin hedef seçilmesidir (Açıkgöz, 2013: 305). Sivil unsurların hedef seçilmesinde etkili olan hususlar nelerdir? Bu bir tercih meselesi mi yoksa bir zorunluluk mudur?

Her iki bakış açısı için ortaya atılan bu vb. sorular meselenin aslında o kadar da basit olmadığını, aksine oldukça karmaşık bir görüntü sergilediğini

göstermektedir. Bu da meselenin etraflıca ele alınmasını ve tarihsel, sosyo-kültürel ve siyasi boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir. Makalede intihar saldırıları ve terörizm ilişkisi Ortadoğu'daki (özellikle Filistindeki) dinî örgütler/gruplar bağlamında ele alınmaktadır. Seküler örgütler tarafından düzenlenen intihar saldırılarının terörizm ile olan ilişkisi ise analize dâhil edilmemiştir.

İntihar Saldırıları Nasıl Açıklanmalı?

Günümüzde meydana gelen intihar saldırılarını kısmen Durkheim'ın bahsetmiş olduğu "özgeci intihar" kategorisi kapsamında ele almak mümkündür. İntiharı "nasıl sonuç vereceği bilinen, kurbanın kendisi tarafından gerçekleştirilen, olumlu ya da olumsuz bir edimin dolaysız ya da dolaylı sonucu olan her ölüm" olarak tanımlayan Durkheim (2013: 5), intiharları içinde meydana geldiği toplumsal koşullara göre dört kategoriye ayırmaktadır. İntiharı toplumsal dayanışma biçimlerine göre açıklayan Durkheim, dayanışmanın yetersiz veya fazla olduğu durumlarda birbirine zıt iki intihar tipinin ortaya çıktığını belirtmektedir: Bencil ve özgeci intihar. "Aşırı bir bireyselleşme intihara götürüyorsa, yetersiz bir bireyselleşme de aynı sonucu verir. İnsan toplumdan kopmuşsa kendini kolayca öldürebildiği gibi, toplumun içine iyice yerleşmişse de aynı edimi gerçekleştirebilir" (Durkheim, 2013: 212).

324

Özgeci (altürist) intihar tipi için geçmiş toplumlardan örnekler veren Durkheim (2013: 226), günümüzde de ordu gibi kurumlarda bunun örneklerine rastlanabileceğini ifade etmektedir. Durkheim'a göre, özgeci intihar tipinde birey, ait olduğu toplum/cemaat/grup için hayatını feda ederken bunu görevi bildiği için yapmaktadır. Aksi taktirde, birey bu görevi yerine getirmese, onursuzluk ve dinsel cezalar gibi yaptırımlarla karşılaşacaktır. Toplumun, üyelerinden bazılarını kendilerini öldürmeye zorlamaları için Durkheim'a göre, bireysel kişiliğin çok az önem taşıması, yani bireyin grup içinde tümüyle emilmiş olması gerekir (Durkheim, 2013: 215-216). Modern toplumlarda özgeci intihar tipinin daha çok askerî kurumlarda görüldüğünü belirten Durkheim, bu kurumlarda "askerlik ruhunu oluşturan durumların, edinilmiş alışkanlıkların ya da doğal yatkınlıkların bir araya" geldiğini, dolayısıyla askerinin en başta gelen niteliğinin "kişisel olmama durumu" ve "kendi varlığını önemsiz görme" olduğunu ifade etmektedir. Bu duruma yol açan unsur olarak da Durkheim, tartışmasız ordu disiplini göstermektedir. Askerler bu disiplin gereği kurallara, onları tartışmadan ve anlamadan boyun eğerler. Kısacası Durkheim'a göre, "davranışındaki ilke askerinin dışındadır. Bu da özgeciliğin başlıca niteliğidir" (Durkheim, 2013: 232).

Anlaşıldığı kadarıyla özgeci intihar, toplumsal dayanışmanın yüksek seviyelerde olduğu ve bireylerin toplumsal değerlere büyük önem atfettiği toplumlarda meydana gelmekte; bu toplumlarda toplumun genel menfaati için intihar eden bireyler de görev bilinciyle bunu yapmaktadırlar. Dolayısıyla, özgeci intiharların intihar saldırılarını açıklamada uygun bir zemin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Pape de (2005: 23), intihar saldırılarının büyük

çoğunluğunun özgeci intihar paradigmasına uyduğunu belirtmektedir. Ancak, intihar saldırıları biçimce özgeci intiharlara benzese de, mahiyetçe oldukça farklı bir durum sergilemektedirler. Çünkü geçmiş toplumlarla karşılaştırıldığında, bugünkü toplumların dayanışma, örgütlenme, iletişim ve toplumsal ilişkiler bakımında çok farklı bir yapıda olduğu görülmektedir. Bugünkü toplumlarda yer alan bireylerin davranışları geçmiş dönemlerdekinden oldukça farklı bağlamlarda meydana gelmektedir. İçinde yaşadığı toplum veya mensup olduğu grup için ya da inandığı değerler ve idealler uğruna canını feda eden bir intihar bombacısı, bunu tek bir nedenden ötürü değil kombine bir dizi sebepten dolayı yapmaktadır. Bireyin kişiliği ve psikolojik özellikleri, içinde yaşadığı toplumla bütünleşme derecesi, işsizliği veya yoksulluğu, inançları ve değerleri ve bunlara bağlılık derecesi, aşağılanmışlığı veya dışlanmışlığı, aile bağlarının zayıflığı veya güçlülüğü, onuru ve şerefi gibi durumlar ve etkenler bir intihar bombacısının eyleminde etkili olan muhtemel unsurlardır. Örneğin, Filistinli bir intihar bombacısının asıl hedefi Khosrokhavar'a göre (2006: 67), İsrail'i yok etmek değil, aksine "saygın ve namuslu bir birey mertebesinin kendisinden esirgendiği bir dünyada sesinin duyulmasını sağlamaktır." Dolayısıyla, hangi faktörlerin daha baskın olduğunu ortaya koymak için, intihar saldırılarını içinde gerçekleştikleri tarihsel ve sosyo-kültürel bağlam içinde ele alıp değerlendirmek gerekmektedir.

İntihar saldırılarıyla ilgili çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Meseleye Filistinli gruplar örneğinde yaklaşan Kimhi ve Even (2003: 29), bu açıklamaların dört grupta toplanabileceğini belirtmektedirler: Psikolojik, dinî, sosyolojik ve politik. *Psikolojik açıklamalar*, genellikle intihar saldırılarını gerçekleştiren bireylerin birtakım psikolojik özelliklerini ele almakta, saldırganların kişilik özelliklerinden hareketle meseleyi izah etmeye çalışmaktadırlar. Diğer saldırıların aksine, intihar saldırısı nihayetinde "saldırı eyleminin failin ölümüne bağlı olduğu bir operasyonel yöntem" (Ganor'dan akt. Pedahzur vd., 2003: 407) olduğu için, bunu gerçekleştiren kişilerin kişilik özellikleri önemli bir tartışma konusu olmuştur. Burada özellikle, kişilerin cinsiyetleri, yaşları, medeni durumları, ruhsal yapıları, geçmiş yaşantıları, acıları ve istekleri gibi durumları araştırılmıştır. Pape'e göre (2005: 17), önde gelen uzmanlar intihar saldırganlarının profilini eğitimsiz, işsiz, sosyal olarak yalıtılmış, 10'lu yaşların sonunda ve 20'li yaşların başındaki bekâr erkekler olarak resmederler. Oysa ona göre, bunlar yaşları 15'ten 52'ye kadar değişen hem kolej eğitilmiş hem de eğitimsiz, evli ve bekâr, erkek ve kadın, bazıları yalıtılmış ama çoğunluğu sosyal açıdan toplumla bütünleşmiş kişilerdir. İçlerinde intihara meyilli olanlar vardır; ama çoğu böyle değildir.

Bunun yanında, birtakım başka psikolojik faktörler de intihar saldırılarında etkili olabilmektedir. Bu bağlamda araştırmalar yapan Hassan, yaptığı incelemelerde şu sonuca ulaşmıştır. İntihar davranışı çeşitli amaçlara ulaşmak için birçok farklı biçimde bir araç olarak kullanılabilir: Güçsüzlük karşısında kendini güçlendirmek, lanetlenmeye karşı kendini kurtarmak, aşağılanmalara karşı onur elde etmek gibi. Hassan'a göre, bu çeşitli amaçların başarılması, birçok intiharda güçlü bir motivasyon kaynağıdır ve çağdaş intihar saldırılarını anlamada

ve açıklamada daha anlamlı görünmektedir (Hassan, 2008: 287). Sonuç olarak denilebilir ki, “intihar saldırılarının aktörleri, yaşamını politik bir dava uğruna hedefini yok etmek için feda etmeye hazır olan psikolojik ve fiziksel olarak savaş eğitimi almış kişilerdir” (Sevinçok, 2012: 16).

Dinî açıklamalar ise çoğunlukla bu saldırılara kaynaklık edebilecek dinî argümanlara yer vermektedir. Örneğin, “neden başka bir dine mensup olanlar değil de genellikle İslam dinine inananlar intihar saldırılarına başvuruyorlar?” gibi bir soru, dinî bir açıklamayı zorunlu kılmaktadır. Din, en azından İslam dini için söylenirse, hem eylemleri gerçekleştiren bireylere önemli bir güç ve motivasyon kaynağı sunmakta hem de eylemlere bir meşruluk kazandırmaktadır. Dolayısıyla, özellikle zulüm ve baskıya maruz kalan kişilerin, inançlarında ve değerlerinde, direniş, özgürlük, fedakârlık ve başkaldırı için uygun motifler (cihad ve şahadet gibi) bulmaları her zaman mümkündür. Kimhi ve Even (2003: 30), bir intihar saldırısını destekleyen dört unsur bulunduğunu, bunlardan bir tanesinin de saldırıları teşvik eden dinî-manevi liderlik olduğunu belirtmektedirler.

Din, bir inanca veya bir gruba/cemaate bağlılık meydana getirdiği için, inananlarda fedakârlık ve teslimiyet gibi duyguların gelişimi diğer insanlardan daha fazla olabilir. Crenshaw’un (2007: 141) belirttiği gibi, bir gruba, lidere veya dostlara ve aileye olan bağlılık, bireyin teslimiyetini daha da güçlendirmektedir. Ayrıca, dinî inançlar ve değerler etrafında teşekkül eden dinî ve sosyal gruplar da, aşırı eylemlere katılmada uygun bir zemin sağlamaktadırlar (Jacques and Taylor, 2008: 309). Diğer açıklamalardan kopuk olmayan dinî açıklamalar, daha çok bireylerin inançlarına ve bu inançların şiddet ile olan ilişkisine (örneğin cihad-şiddet ilişkisi gibi), dinin eylemleri meşrulaştıran yönüne yoğunlaşmaktadır. Örneğin, Pape (2005: 4), dinin nadiren ana sebep olduğunu, aksine onun örgütler tarafından bir araç olarak kullanıldığını belirtmektedir. Buna karşın Moghadam ise (2006), dinin sadece meşrulaştırıcı bir araç olmadığını, dinin temel unsurlarından biri olan cihadın Müslümanları etkilediğini, örneğin El-Kaide gibi örgütlerin cihad adına dünyaya savaş ilan ettiklerini belirtmektedir.

Bununla birlikte, intihar saldırılarının bir dine özgü olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Etnik kökenli ve milliyetçi grupların da intihar saldırılarını kullanmaları, hatta şimdiye kadarki intihar saldırılarını en fazla düzenleyen örgütün milliyetçi bir örgüt (Tamil Kaplanları) olması, bu saldırıların sadece dinle ilişkili olmadığını göstermektedir. Ayrıca, zamana ve ortama göre de durum değişebilmektedir. Bugün intihar saldırılarına en fazla maruz kalan milletlerden biri Yahudilerdir, fakat 20. yüzyılın ilk yarısında terör eylemlerinde bulunanlar da yine Yahudilerdi; terörist sözcüğü de ilk defa bu eylemleri gerçekleştiren Yahudi örgütleri için kullanılmıştı (Özel, 2007: 15). Keza, Ekim 1904’teki eylemiyle yoksul bir Yahudi anarşisti olan Nisan Farber de modern zamanların ilk intihar bombacısı olarak kabul edilmektedir (Sevinçok, 2012: 19).

Sosyolojik açıklamalar, meseleyi yoksulluk, eşitsizlik, adaletsizlik ve özgürlük gibi faktörler bağlamında ele almaktadır. Burada özellikle, eylemleri

gerçekleştiren kişilerin ve onları yönlendiren grupların içinde buldukları sosyal çevre ve sosyo-ekonomik durumları ile teknik alt yapı ve medyanın rolü gibi konular incelenmektedir. Khatab ve Bouma ise (2010: 306) şiddet ve terörün kaynağı olarak Arap ve İslam ülkelerindeki baskı, zorbalık ve aşağılanma gibi unsurlara dikkat çekmektedirler. Benzer şekilde Cronin de (2003: 6) intihar saldırılarında adaletsizliğe karşı öfke, intikam ve cezalandırmanın önemli bir motivasyon kaynağı olduğunu belirtmektedir.

İntihar saldırıları bir kampanya dâhilinde gerçekleşen saldırılardır (Pape, 2005: 20). Bu saldırıları destekleyen unsurlar olmazsa, bunların gerçekleşme şansları çok az olur. Kimhi ve Even'e göre, bir intihar saldırısını destekleyen faktörler şunlardır: 1- Böyle bir saldırının destekçisi olan sosyal bir çevre, 2- Destekleyici nüfus arasında bilgiyi yayan medya, 3- Saldırıları teşvik eden manevi liderlik, 4- Ölümünden sonra eylemcilerin ailelerine verilen mali ve sosyal destek (Kimhi and Even, 2003: 30). Yapılan araştırmalarda, intihar eylemlerinin arkasında, en azından eylemcinin bağlı olduğu toplulukta, güçlü bir halk desteği olduğu görülmektedir. Örneğin Weinberg ve diğerlerine göre (2003: 145), Filistin kamuoyunun çoğunluğu intihar saldırılarını desteklemektedir. Birçok kişi tarafından şehit harekâtı olarak tanımlanan intihar saldırıları, Müslüman dünyada İsrail devletinin ezici askerî üstünlüğüne karşı bir direniş olarak algılanmaktadır. Buna karşın, Cihatçı militanlar hiçbir yerde Müslüman kitlelerin desteğini almayı başaramamışlardır (Kepel, 2006: 13-14).

Güçlü düşman karşısında zayıf konumda bulunan örgütlerin içinde buldukları derin yoksulluk durumunun ve rakipleriyle olan eşitsiz güç mücadelesinin, onları intihar saldırıları gibi alternatif yollara ittikleri anlaşılmaktadır. Burada ayrıca, kişilerin ve grupların din eksenli adalet anlayışlarına da özel bir vurgu yapmak gerekmektedir. Çünkü bunlar, içinde buldukları tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olarak adaleti, onurlu bir yaşam veya özgürlük/bağımsızlık ile ilişkilendirmekte, bunun sonucu olarak hayatlarında mücadele, cihad, direniş ve fedakârlık gibi unsurlara daha fazla yer vermekte, kişilik ve grup kimliklerini bu unsurlar etrafında tanımlamakta, nihayetinde kendilerince onurlu bir ölümü haysiyetsiz bir hayata tercih etmektedirler. Bayat'ın Ortadoğu insanı için kullanmış olduğu "mecburiyet" kavramı, bu durumu çok çarpıcı bir şekilde dile getirmektedir. Buna göre Ortadoğu insanı, onurlu bir yaşam sürdürmeye kendini mecbur hissetmektedir. Bu gerçekleşmediği zaman ise, çevresinde onursuz biri olarak görülmeye başlanır veya kendisi öyle hisseder. Bu duruma düşmemek için, gerektiğinde ve kendi gibi insanlara zarar vermediği müddetçe, yasal olmayan ya da gayrimeşru yollara başvurmak onun geliştirmiş olduğu adalet anlayışına ters düşmemektedir (Bayat, 2008: 41-42). Kısacası, adalet ve onur için önemli olan sonuçtur, başvuru yöntemleri değil. Khosrokhavar'a göre (2006: 86), ölüm korkusunu yenmek için de onur duygusuna başvurulabilir. Bu yüzden, şehit olacak kişi, "yataklarında ölenlerin yakışsız ölümlerinden, kutsal bir ölümü kucaklamanın daha iyi olduğunu ilan eder."

Politik açıklamalar ise, meseleye örgütsel düzeyde yaklaşmakta ve eylemleri gerçekleştiren örgütler ile bu örgütlerin siyasal hedeflerini araştırma konusu yapmaktadır. Burada mesele, daha çok “politik terörizm” bağlamında ele alınmakta ve örgütsel bir analiz yapılmaktadır. Örneğin, intihar saldırılarının çoğunlukla özel politik hedefler için örgütlü gruplar tarafından gerçekleştirilen intihar saldırıları kampanyaları içinde meydana geldiğini ve artık bunun farkında olunması gerektiğini belirten Pape, meseleyi üç kritik soru etrafında analiz etmektedir. 1- İntihar terörizminin mantığı nedir, yani neden intihar saldırısı terörist bir örgütün bakışından politik bir anlam taşımaktadır? Ona göre, terörist örgütler intihar saldırısının politik hedeflerine ulaştıracağına inanmazsalar, onu yapmazlar. 2- İntihar saldırısının toplumsal mantığı nedir, yani intihar saldırısı niçin bazı toplumlarda kitle desteği alıyor da diğerlerinde almamaktadır? Ona göre, saldırganların ulusal toplumlarından gelen destek olmaksızın intihar terörist kampanyaları sürdürülemez. 3- İntihar terörizminin bireysel mantığı nedir, yani bu saldırıları gerçekleştirmek için bazı insanları hayatlarından vazgeçirten şey nedir? Ona göre, hazır gönüllü saldırganlar olmazsa intihar terörist kampanyaların başarısı çok sınırlı olur. Pape’e göre, intihar terörizmi temelde bir baskı stratejisidir, demokratik ülkeleri hedef almaktadır ve temel amacı da hedef bir ülkeyi politikasını değiştirmeye zorlamaktır (Pape, 2005: 20-27).

328

İntihar saldırıları politik amaçlı eylemlerdir; bunun en büyük kanıtı, politik hedefleri olan dinî ve seküler örgütler tarafından gerçekleştiriliyor olmalarıdır. Zira bu saldırılar, örgütler için stratejik bir öneme sahiptir. Crenshaw’ın (2007: 141) belirttiği gibi, intihar saldırılarının destekleyici örgütün (eşit olmayan bir çatışmada zayıf tarafı temsil edenin) bakışı açısından araçsal ve stratejik olduğu noktasında bir uzlaşma vardır. Taktiksel bir silaha dönüşen intihar saldırıları, politik hedefler peşinde koşan örgütlerin başvurduğu en önemli tekniklerden biridir. Diğer şiddet türlerinden ziyade bu tekniğin daha fazla kullanılmaya başlanmasının güçlü bir nedeni, örgütlerin bu saldırıların kamuoyunu demoralize edecek korku ve endişe yaratma potansiyeline sahip olduğunu varsaymalarıdır (Pedahzur ve Perliger, 2006: 4).

Bütün bu psikolojik, dinî, sosyolojik ve politik açıklamalardan anlaşılacağı üzere, intihar saldırıları oldukça karmaşık bir görüntü sergilemekte ve dolayısıyla tek bir faktörle izah edilmeleri mümkün görünmemektedir. Sadece intihar saldırılarını gerçekleştiren kişilerin psikolojik özelliklerine odaklanmak veya bu kişilerin dinî inançlarına ve değerlerine yoğunlaşmak eksik bir izah tarzı olacağı gibi, sosyolojik ve politik faktörlere odaklanıp diğer unsurları dışarıda bırakmak da yetersiz bir açıklama girişimi olarak kalır. Dolayısıyla, meseleyi anlamak ve izah etmek için, yukarıdaki açıklama türlerinin hepsinin dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca, meselenin tarihsel boyutunu da göz önünde bulundurmamak gerekir.

Tarihsel Açıdan İntihar Saldırıları

İntihar saldırılarının izini sürmek için, geçmiş dönemlerde meydana gelen benzer olaylara bakmak faydalı olabilir. Bugünkü intihar saldırılarıyla birebir örtüşmeseler bile, geçmişte meydana gelmiş benzer olaylara bakmak, meseleyi anlamak ve izah etmek noktasında aydınlatıcıdır. Zira, Hassan'ın (2008: 273) belirttiği gibi, intihar saldırıları kökenleri eski olan modern bir yöntemdir.

Tarihsel süreçte Yahudiler, Hindular, İsmaililer ve Japonlar, bir taktik olarak intihar saldırılarını kullanmışlardır. İntihar saldırılarının ilk örneklerine M. Ö. Roma döneminde rastlanılmaktadır. Sicari tarikatı mensubu Yahudiler ile Yahudi Zeolotları (fanatikleri), kendi ve Yahudilerin düşmanı olarak gördükleri kişileri öldürme yoluna gitmişlerdi (Balıcı, 2000). Sicari adlı hançerle kurbanına yaklaşan saldırgan, kendi ölümünü göze alarak eylemde bulunmaktaydı. Dünyanın ilk intihar teröristleri belki de bu Yahudi saldırgan ve devrimci gruplar olan Zeolotlar ve Sicarilerdi (Pape, 2005: 11).

Tarihsel süreçte intihar saldırılarına başvuran ikinci -ve belki de en önemli grup- Batı'da Suikastçılar olarak bilinen İslami grup İsmaililerdir. 11. ve 13. yüzyıllar arasında, dönemin en büyük devletlerinden biri olan Büyük Selçuklular zamanında ortaya çıkan ve İran'ın kuzeyinde ve Suriye'de etkili olan grup, temelde dinî bir tarikat niteliğindedir. İsmaili Haşhaşilerin ayırt edici özelliği ise, "müritlerinin dinsel tarikata ve onun politik-dinsel liderine kendilerini tamamen adanmış olmalarıdır" (Khosrokhavar, 2006: 42). İslam'ın Batını yorumunu esas alan tarikatın mensupları (fedailer), "dağın yaşlı adamı" olarak anılan liderleri Hasan Sabbah'a güçlü bir şekilde bağlıydılar. Bu yüzden, ölüme isteyerek gitmekteydiler. Haşhaş içtikleri için kendilerine Haşhaşin (Haşhaşiler) adı verilen İsmaililerin bir diğer önemli özelliği, kurban olarak doğrudan sorumlu gördükleri politik-dini kişileri hedef seçmeleriydi. Sicariler gibi Haşhaşiler de öldürme aracı olarak "hançer" kullanmışlardır; hançere "sırf güvenli bir silah olması nedeniyle değil, cinayete kutsal bir mana yüklemek amacıyla da" başvurmaktaydılar (Arıboğan, 2003: 161-162).

Günümüzde egemen söylem tarafından çoğunlukla bir terör örgütü olarak gösterilen İsmaili tarikatı Kaygusuz'a göre (2004: 12) Sünni Ortodoksluğa karşı İslam'ın heterodoks yorumunu temsil etmektedir. Kaygusuz, bu tarikatı baskıcı Sünni Bağdat halifelerine, Selçuklu Sultanlarına ve diğer prenslere karşı "ölümüne direnenek düşünce ve inançlarını yaymak, dünyayı değiştirmek ve dünyayı gerçek adalet ve eşitlik içinde, nimetlerini hakça paylaşarak, yaşanılır kılmak savaşını veren" devrimci bir hareket olarak görmektedir (Kaygusuz, 2004: 12).

Sonuçta, ister bir terör örgütü isterse bir devrimci hareket olarak görülsün, Sultan Melikşah ve vezir Nizamülmülk'ün ölümlerinden sorumlu tutulan bu İsmaili tarikatın siyasi yöneticiler arasında büyük bir korku meydana getirdiği görülmektedir. Fedaileri aracılığıyla sultanların saraylarına, hatta yatak

odalarına kadar girebilen Hasan Sabbah ve tarikatı, dönemin en tehlikeli oluşumlarından biri olarak görülmekteydi. Sultanlardan birinin yatak odasına kâğıda sarılı bir hançerin bırakılması bu durumun açık bir delilidir. Hasan Sabbah, hançere sarılı kâğıtta şunları yazdırtmıştı: “Senden çok uzakta Alamut kayalığı üzerinde yattığım seni aldatmasın, çünkü kendine hizmet için seçmiş olduğun kimseler de benim buyruğumdadır ve bana itaat ederler. Yatağına bu hançeri koyabilen biri, onu yumuşak kalbine de saplayabilirdi. Bu sana bir ihtar olsun!” (Kaygusuz, 2004: 28-29).

Hasan Sabbah'ın tarikatının yok edilmesinden uzun bir süre sonra, 18. yüzyılda, Hindistan'ın Malabar sahillerinde, Kuzey Sumatra ve Güney Filipinler'de de intihar taktiklerini uygulayan bazı örgütlerin ortaya çıktığı görülmektedir (Balci, 2000). 19. yüzyılın sonlarında ise, Rus anarşistler ve milliyetçiler düşmanı korkutmak ve yok etmek için intihar saldırılarını kullanmayı tercih etmişlerdir (Hassan, 2008: 273). 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde (İkinci Dünya Savaşı sırasında) ise, kamikaze adı verilen uçaklarla Japon pilotlar Amerikan üslerine ve savaş gemilerine intihar saldırıları düzenlemişlerdir. Japon pilotların saldırılarının ayırt edici özelliği ise, sadece askerî hedeflere yönelik olmalarıydı (Aydınalp, 2011: 203). Pape'e göre (2005: 13), Ekim 1944 ile Ağustos 1945 tarihleri arasında gerçekleşen Japon kamikaze saldırılarında toplam 3843 pilot hayatını kaybetmiştir.

330

Ancak, en yaygın ve ölümcül biçimiyle intihar saldırıları, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren görülmeye başlanmıştır. Dinsel ve/veya seküler kökenli örgütler, amaçlarına ulaşmak için giderek daha fazla intihar saldırılarına başvurmaya başlamışlardır. Modern anlamdaki intihar saldırılarının başlatıcısı olarak çoğunlukla dinî/Şii bir örgüt olan Hizbullah gösterilmektedir (Weinberg, vd., 2003: 140). Allah'ın taraftarları veya Allah'ın partisi anlamına gelen Hizbullah örgütü, asıl düşman olarak gördüğü İsrail devletine karşı Güney Lübnan'da faaliyet göstermektedir. Bu örgüt, intihar eylemlerinin ilk ikisini İsrail ve Amerika'ya karşı düzenlemiştir. 11 Kasım 1982 tarihinde İsrail'e yönelik bir askerî karargâha düzenlenen ilk saldırıda 141 İsrail askeri ve subayı ya ölmüş, ya sakat kalmış ya da kaybolmuştur (Qassem, 2006: 56). Örgütün ikinci saldırısı ise daha yıkıcı ve etkili olmuştur. Hüseyin'in (2004: 68) bildirdiğine göre, 23 Ekim 1983'te bir intihar komandosunun yönetiminde bomba yüklü bir kamyon, Beyrut'ta görevli ABD Deniz Kuvvetleri'ne bağlı bir askerî birlik karargâhında patlatılmış; saldırıda 296 Amerikan askeri ölmüş, 84 tanesi de yaralanmıştır. Eylem o kadar yankı uyandırmıştı ki, ertesi gün Amerika Lübnan'daki askerî güçlerini geri çekmek zorunda kalmıştı. Bu eylem, başarı veya etkisinden dolayı, Hamas, Tamil Kaplanları ve El-Kaide gibi diğer örgütlerin de bu yöntemi benimsemelerine neden olmuştur. 1980'lerin en önemli örgütü olan Hizbullah, 80'ler boyunca Amerika, Fransa ve İsrail hedeflerine karşı 36 intihar saldırısı düzenlemiştir (Pape, 2005: 14).

Modern anlamda intihar saldırılarına başvuran örgütlerden biri de, Sri Lanka'da faaliyet gösteren Marksist kökenli Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları (LTTE) örgütüdür. Pape'ın (2005: 4) belirttiği gibi, Marksist-Leninist bir grup olan bu örgüt, intihar saldırılarının önde gelen kıskırtıcılarından biridir. Örgüt, 1980'den 2003'e kadarki dönemde gerçekleştirilen 315 intihar eyleminden 76 tanesini işlemiştir; ki bu, dinî bir grup olan Hamas'ın eylemlerinden daha fazladır. Sri Lanka'daki intihar saldırılarına başarılı bir şekilde ilham veren ve ülkedeki en ölümcül grup olan Tamil Kaplanları, intihar saldırıları aracılığıyla iki dünya liderine suikast düzenleyen tek örgüttür (Ramasubramanian, 2004: 7). Hindistan Başbakanı Rajiy Gandhi ile Sri Lanka Devlet Başkanı Prendesa suikastlarından sorumlu tutulan bu örgüt, Mayıs 2009'da Sri Lanka hükümetine bağlı ordu birliklerinin düzenlediği geniş kapsamlı bir operasyonla fiilen ortadan kalkmıştır. Bu örgütün Hizbullah örgütünden en önemli farkı, askerî birimlerin yanı sıra sivil unsurları da hedef seçmesidir.

İntihar saldırılarının yoğun bir şekilde görüldüğü bir diğer yer ise, İsrail-Filistinli gruplar çatışmasının yaşandığı Ortadoğu coğrafyasıdır. Bu coğrafya, özellikle 1990'ların başından itibaren intihar saldırılarına tanıklık etmeye başlamıştır. Burada, özellikle Filistin'in bağımsızlığı/özgürlüğü için mücadele ettiklerini iddia eden Sünni kökenli Hamas ve İslâmî Cihad gibi İslami gruplar, intihar saldırılarını düzenlemektedirler. Pape (2006: 34), Sünni üçgende 13 farklı örgütün bulunduğunu, fakat bunlardan sadece 4 tanesinin intihar saldırılarına başvurduğunu belirtmektedir. İntihar saldırılarının İslami fundamentalizm ile yakından ilişkili olmadığını belirten Pape (2003: 7), Lübnan ve Irak gibi ülkelerde meydana gelen intihar saldırılarını, büyük ölçüde o ülkelerdeki yabancı güçlere ait askerî birliklerin varlığına bağlamaktadır. Bunun kanıtı olarak Pape (2006: 33), Amerika'nın Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesinden önce Irak'ta hiçbir intihar saldırısının görülmemesini göstermektedir. İşgalden sonra ise Irak'ta intihar saldırılarında bir patlama yaşanmıştır. Bir araştırmaya göre, 2004 ve 2005 yıllarında küresel ölçekte 489 intihar saldırısı düzenlenmiş ve bu saldırıların neredeyse %90'ı sadece Irak'ta meydana gelmiştir (Hassan, 2008: 272). Son zamanlarda, Irak gibi yabancı devletlerin işgaline uğrayan Afganistan'da da intihar saldırıları meydana gelmeye başlamıştır. Bu talihsiz Asya ülkesindeki intihar saldırılarını daha çok işgal güçleri ve Afgan hükümetiyle çatışan Taliban örgütü gerçekleştirmektedir.

İntihar saldırılarının görüldüğü bir diğer yer ise Türkiye'dir. Buradaki intihar saldırıları ise, Marksist kökenli seküler/ayrılıkçı bir grup olan PKK (Kürdistan İşçi Partisi) tarafından gerçekleştirilmektedir. Ergil'in bildirdiğine göre, Türkiye'de PKK tarafından gerçekleştirilen intihar saldırıları 30 Haziran 1995'te başlamış, 5 Temmuz 1999'da sona ermiştir. Bu tarihler arasında 15 intihar saldırısı meydana gelmiş, fakat bunlardan 6 tanesi hazırlık aşamasında kalmıştır. Bu saldırılarda 6 polis ve 9 asker hayatını kaybetmiş, 28 polis ve 47 asker de yaralanmıştır. Sivillerden ise 4 kişi hayatını kaybetmiş, 63 kişi de yaralanmıştır. Ergil ayrıca, 14

intihar saldırganından 11 tanesinin genç kadın olduğunu ifade etmektedir (Ergil, 2000: 48).

İntihar saldırılarının görüldüğü bir diğer coğrafya ise Çeçenistan/Rusya'dır. 1990-91 yıllarında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Çeçenler bağımsızlıklarını ilan ettiler. Rusya bu bağımsızlığı tanımadı ve Çeçenlerle çetin bir savaşa girişti. İki ülke arasındaki savaş 1996'da fiilen sona ermesine rağmen, çatışmalar ve intihar saldırıları gibi olaylar var olmaya devam etti. Bazı Çeçen gruplar, özellikle Kara Dullar (Black Widows) olarak bilinen grup, Moskova vb. yerlerde çeşitli intihar eylemleri gerçekleştirdiler. Bunlardan en bilineni, 2002 yılında Moskova'da gerçekleştirilen tiyatro eylemidir. Speckhard ve Ahkmedova'nın (2006: 436) bildirdiklerine göre, içlerinde vücutlarına bomba bağlayan 19 kadının da bulunduğu 40 kişilik bir ekip, tiyatroyu içindeki 800 kişiyle birlikte üç gün boyunca işgal etti (bu olay rehine krizi olarak bilinir). Rus Özel Birlikleri, içeride sivil rehinelere bulunmasına rağmen, gaz bombaları kullanarak olaya müdahale ettiler. Bu olay sonucunda eylemcilerle birlikte 129 rehine hayatını kaybetmişti. Rehinelere çoğu olayı sonlandırmak isteyen Rus Özel Birliklerinin içeriye attığı gazdan etkilenerek ölmüştü. Şimdiye kadar Çeçenlere atfedilen intihar eylemleri sayısı 28 tane. Bu 28 eyleme 112 kişi katılmış, bunlardan 48'i kadın (%43), 64'ü ise erkektir (%57). Çeçen intihar saldırılarında kadınların çokluğu dikkat çekmektedir.

332

2000'li yıllarla birlikte intihar saldırılarının küreselleştiği görülmektedir. Zira, Crenshaw'un belirttiği gibi, El-Kaide'nin intihar saldırıları tekniğini benimsemesiyle, mesele uluslararası bir boyut kazanmıştır. 11 Eylül olaylarından sonra da intihar saldırıları, Irak savaşında olağanüstü seviyelere ulaşarak ve dünyada Suudi Arabistan, Fas, Tunus, Kenya, Endonezya, Türkiye, Pakistan, Hindistan, Afganistan, Mısır, Ürdün, Bangladeş ve Britanya gibi ülkelere yayılarak hem sayı olarak hem de coğrafi alan bakımından yaygınlık kazanmıştır (Crenshaw, 2007: 134). Sonuçta kullanımı giderek artan intihar saldırıları, 28 ülkede 32 grup tarafından benimsenen bir yöntem haline almıştır (Pedahzur ve Perliger, 2006: 1).

İntihar Saldırıları ve Terörizm

İntihar saldırıları yeni bir olgu olmadığı gibi terörizm de yeni bir olgu değildir. İkisinin de tarihsel kökenleri vardır; fakat görülme biçimi ve sıklığı açısından ikisi de modern döneme ait olgulardır. Yeni olan, ikisinin de uluslararası bir boyut kazanmasıdır. İntihar saldırılarının- uluslararası terörizmin bir biçimi olarak görülürse- terörizmin uluslararasılaşmasında büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Sonuçta ister intihar saldırıları biçiminde olsun isterse başka şekilde görülsün, terörizm günümüzde uluslararası politikayı ilgilendiren en önemli meselelerden biri haline gelmiştir.

Terörizm, sıradan vatandaşlardan devlet başkanlarına kadar toplumun her kesimini etkileyen uluslararası bir olgudur (George ve Watson, 2002: 190).

Terörizm, genellikle şiddet içerikli bir olayın oluşum sürecindeki yol, yöntem, düşünce ve teknikler anlamında kullanılan bir terimdir; bir olaydan ziyade bir olguya gönderme yapmaktadır (Cirhinlioğlu, 2004: 24-25). ABD ordusunca hazırlanmış bir el kitabında ise terörizm, “doğaca siyasal, dinsel ya da ideolojik hedeflere ulaşmayı amaçlayan, önceden tasarlanmış şiddet kullanımı ya da tehdidi” olarak tanımlanmaktadır (Chomsky, 2002: 220). Aslında terörizm konusunda herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanım yoktur; fakat terörizmin özellikleri ve niteliği konusunda birçok yazar hemfikirdir. Yazarların çoğu, “terörizmin şiddet kullanımı ya da bu yönde bir tehdit olduğu, bir mücadele yöntemi ya da belli hedeflere ulaşmak için benimsenen bir strateji olduğu, amacının kurban seçilen kişide bir korku durumu yaratmak olduğu, acımasız olduğu ve insani ilkelerle bağdaşmadığı ve terörist stratejideki temel faktörün ses getirmek olduğu” konusunda aynı fikirleri paylaşmaktadır (Laqueur, 2002: 96).

Çağdaş dünyamızda terörizm kelimesi, siyasi söyleme Jakobin rejimin dayattığı Terör Dönemi (ya da Korku Krallığı) ile birlikte girmiştir ve bu ifade, daha çok devlet terörünü tanımlamak için kullanılır. Sosyal bilimler alanında ise terörizm tartışmaları daha çok devlet dışı terörizm veya devlet karşıtı terörizme yoğunlaşmaktadır. Medyanın terörizm ifadesini kullanım şekli de devlet dışı aktörlere odaklanma eğilimindedir. Bu eğilimden ötürü, devlet dışı aktörlerin eylemleri meşru görülmezken devletin hareketleri ise genellikle haklı gösterilmeye çalışılmaktadır. (Khatab ve Bouma, 2010: 308). Dolayısıyla, güce ve kimin yaptığına göre değişse de, genel anlamda iki türlü terörizmden söz etmek mümkündür: Devlet ve devlet dışı terörizm ya da Cirhinlioğlu'nun (2004: 129) deyişiyle ideolojik terör ve devlet terörü.

Devlet terörizmiyle ilişkili olarak “yasal terörizm”den de bahsedilmektedir (Oruka, 2002). Yasal terörizmi devlet terörizminin bir biçimi olarak gören Oruka, yasanın burada “insani olmayan davranışlara meşruluk süsü vermek, toplumsal ve politik açıdan istenmeyen kişileri ortadan kaldırmak, onlara işkence yapmak için devlet tarafından kullanılan bir araç” olduğunu belirtmektedir. Oruka, yasal terörizme polislin başvurduğu fiziksel şiddeti, devlet eliyle gerçekleşen kitlesel katliamları ve toplumsal-psikolojik işkence biçimlerini örnek vermektedir (Oruka, 2002: 349-351). Devlet terörünün Birinci Dünya Savaşı sonrasında Rusya, Almanya ve İtalya'da zirve noktasına ulaştığını belirten Güzel (2002: 10-11), Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yaşanan Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik mücadelenin de “devlet destekli uluslararası terörizm” kavramını dünya gündemine getirdiğini ifade etmektedir.

Bazı coğrafyalarda görülen terörizmde devletin kilit bir rolü vardır. Örneğin, intihar saldırılarının da en yoğun görüldüğü coğrafya olan Ortadoğu'da devletle politik terörizm arasında doğrudan bir ilişki vardır. Hüseyin'in (2004: 20) belirttiği gibi, “Ortadoğu'da terörizm, devletin doğasının ve kurumlarının tabii bir sonucu gibidir ve doğuşu, devletin doğuşuyla birliktedir.” Devlet terörizmi genellikle hâkim güç tarafından kullanılır ve buradaki temel amaç, siyasi kontrol

kazanmak ve bunu korumaktır (Cirhinlioğlu, 2004: 127). Dolayısıyla, biçimi ve amacı dikkate alındığında, devlet terörizmini de uluslararası terörizmin bir boyutu olarak değerlendirmek mümkündür.

İntihar saldırıları devlet dışı terörizm kapsamına girmektedir–bu saldırılar örgütsel eylemler oldukları için buna örgüt terörizmi de denilebilir. Ulusal sınırları aşan eylemler haline geldikleri için, intihar saldırılarını uluslararası terörizm kapsamında da değerlendirmek mümkündür. Uluslararası terörizm ise Birleşmiş Milletler tarafından “uluslararası diplomasinin ve savaşın normal, herkesçe kabul edilen rolünün dışına taşan, siyasi amaçlarla kurban ülkenin sınırları dâhilinde sivil hedeflere yönelik olarak gerçekleştirilen şiddet eylemleri veya şiddet kampanyaları” olarak tanımlanmaktadır (Hüseyin, 2004: 37). Bu tanımda geçen “kurban ülkenin sınırları dâhilinde” kısmını düzeltmek gerekir. Çünkü gerçekleştirilen intihar saldırıları sadece kurban/hedef seçilen ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşmemektedir. Kurban/hedef ülkenin sınırları dışında da o ülkeye ait sivil unsurlara yönelik eylemler gerçekleştirilmektedir. Saldırlarda turistlerin ve turistik mekânların seçilmesi buna örnek gösterilebilir.

Meseleyi tartışan birçok yazar, intihar saldırıları için “intihar terörizmi”, İslami gruplar söz konusu olduğunda ise “cihatçı terörizm” ve “İslami terörizm” gibi tabirleri kullanmaktadır (Bkz. Pape, 2005; Bloom, 2005; Clarke, 2004; Kepel, 2006). Bu yazarlar için intihar saldırılarının terör eylemleri olduğu konusunda bir şüphe bulunmamaktadır. Onlara göre, intihar saldırıları politik amaçlarla gerçekleştirilen terör eylemleridir.

Örneğin, alanın önde gelen isimlerinden biri olan Pape, intihar saldırılarının dinî köktencilikle ilişkili olmadığını kabul etmesine rağmen, bu saldırıları terörist eylemler olarak görmektedir. Pape’e göre, intihar saldırıları politik amaçları bulunan örgütlerce gerçekleştirilmekte ve bu saldırıların temel amacı da hedef hükümetin politikasını değiştirmeye zorlamaktır. Bir baskı stratejisi olarak intihar terörizmi ona göre, demokratik devletleri, özellikle teröristlerin kendi anavatanları olarak gördükleri yerlerde muharip güç bulunduran ABD gibi Batılı demokrasileri hedef almaktadır. Pape ayrıca, ulusal bir topluluk yabancı bir güç tarafından işgal edildiğinde ve bu yabancı güç farklı bir dinde ve bir demokrasi olduğunda, intihar saldırılarının daha fazla meydana geldiğini belirtmektedir (Pape, 2005: 79-80).

Pape’in görüşlerine kısmen karşı çıkan Pedahzur ve Perliger ise, intihar saldırılarının hedefindeki ülkelerin sadece demokratik ülkeler olmadığını, zayıf demokratik ülkelerin ve hiç demokratik olmayan rejimlerin de hedef seçildiğini belirtmektedirler. Onlara göre, intihar saldırılarının üçte birinden fazlası doğrudan hiç demokratik olmayan rejimlere, beşte birinden fazlası ise zayıf demokratik yapıları rejimlere karşı yapılmaktadır. İntihar saldırılarını son 25 yılda terör ve gerilla gruplarının şimdiye kadar başvurdukları en etkili ve en ucuz taktiklerden biri olarak gören Pedahzur ve Perliger, örgütlerin son yıllarda uluslararası ağları kullandıklarını ve bazı grupların ılımlı İslami rejimlere yönelik de

intihar saldırısı düzenlediklerini ifade etmektedirler (Pedahzur ve Perliger, 2006: 1-6). İslami gruplarca Suudi Arabistan ve Mısır gibi İslam ülkelerinin hedef seçilmesinin en önemli nedeni, onlara göre bu ülkelerin düşman ülkelerle işbirliği içinde olmalarıdır. Örneğin, Suudi Arabistan'da Amerika Birleşik Devletleri'ne ait askerî üs bulunduğu için, bu ülke El-Kaide gibi örgütlerce düzenlenen intihar saldırılarının hedefi haline gelmiştir.

İntihar saldırılarının uluslararasılaşması ve dolayısıyla uluslararası terörizmle birlikte anılmaya başlanması, büyük ölçüde küresel ağları kullanarak birçok ülkede örgütlenen ve dünyanın değişik yerlerinde eylemlerde bulunan El-Kaide gibi örgütlerin ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Ancak, durum sadece bununla sınırlı değildir. Politik amaçları bulunan ve politik terörizme bulaşan diğer bazı örgütler de hedef ülkenin ulusal sınırları dışında eylemlerde bulunmaktadır. Örneğin, İsrail ve Amerika'yı asıl düşman olarak gören bazı İslami örgütler, bu ülkelerin sınırları dışında da bu ülke vatandaşlarına ya da askerî birimlerine yönelik eylemler gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla, intihar saldırılarının giderek yaygınlaştığını ve uluslararası bir tehdide dönüştüğünü söylemek mümkündür. 11 Eylül saldırılarında olduğu gibi, bu tehdit askerî hedeflerden ziyade sivil hedeflere yönelik olmaktadır. Saldırılarda çoğunlukla yüksek binalar, metro istasyonları ve alışveriş merkezleri gibi kalabalık sivil mekânların seçilmesi, bu saldırıların terörizmle birlikte anılmasına yol açmıştır. Çünkü amaç, hedef ülkeye baskı uygulamak gibi politik amaçlı olmasına rağmen, bunda en çok zarar gören siviller olmaktadır. Saldırıların meydana getirdiği manevi tahribat da (korku, endişe, panik vs.) hesaba katıldığında, siviller üzerindeki etkinin daha büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bu saldırıların terörizm olarak nitelendirilmelerinin haklı sebepleri bulunduğu açıkça ortadadır. Bu nedenle intihar saldırıları, genellikle uluslararası terörizm bağlamında değerlendirilmektedir.

Sonuç

Bugün gelinen noktada intihar saldırılarının mantığını yitirdiğini görmekteyiz. Bu saldırılar kimler tarafından kimlere karşı ve niçin yapıldığı belli olmayan bir şiddet döngüsünün araçları haline gelmiştir. Saldırılarda ne askerî hedef-sivil ayrımı gözetilmekte, ne cami ve türbe gibi dinî ve kutsal mekânlara önem verilmekte, ne de insana ve hayata değer verilmektedir. Masum hayatlar politik hedefler uğruna feda edilmektedir. İnsanlar nerede, ne zaman, nasıl ve niçin geleceği belli olmayan bir tehditle karşı karşıya bulunmaktadır. Saldırıların kurbanı olan biri, haklı olarak şu soruyu sormaktadır: Neden ben? Buna ne kişinin kendisi, ne eylemi gerçekleştiren kişi ve örgütler, ne de saldırının asıl hedefi olan hükümetler makul bir cevap verebilirler. Makul bir cevap verilemediği gibi haklı gerekçeler de gösterilemez. Ne eylemleri lanetlemek, ne eylemleri gerçekleştirenleri terörist veya cani ilan etmek, ne politik hedefleri haklı göstermeye çalışmak, ne de çaresizlik ve zayıflık gibi gerekçelere başvurmak, kurbanlar açısından tatmin edici ve kabul edilebilir bir durumdur.

İntihar saldırılarına karşı bakışımızın net olması için, bazı hususların açığa kavuşturulması gerekir. Bu saldırıların gerilla savaşının bir parçası olarak mı yoksa uluslararası terörizmin bir unsuru olarak mı görüleceği, “zayıfın silahı olarak mı yoksa insanlığa karşı bir suç olarak mı” (Ali, 2011) anlaşılacağı, bu eylemleri gerçekleştiren örgütlerin terörist örgütler mi yoksa direniş örgütleri mi ya da bağımsızlık/özgürlük mücadelesi veren örgütler mi olduğu, bu saldırı ve örgütlerle mücadele eden hükümetlerin nasıl bir yol izleyecekleri vb. konular netlik kazanmalıdır. Bu bağlamda birkaç hususu değerlendirmek önemli görünmektedir.

Birincisi; bu saldırılara karşı bakış açısı nasıl olmalıdır? Her şeyden önce, saldırılara yönelik bakış açısının güç ilişkileri bağlamından koparılması ve dost-düşman çizgisinin dışında değerlendirilmesi son derece önemli görünmektedir. İki grup ya da bir devletle bir örgüt arasında açık bir savaş veya mücadele varsa ve taraflar da bunun farkındalarsa, bu durumda askeri hedeflere yönelik gerçekleştirilen intihar saldırıları farklı bir değerlendirmenin konusu olabilir. Ancak, taraflar arasında açık bir savaş olsun olmasın, hangi ülkelere, gruplara ve kişilere karşı yapılırsa yapılsın, çatışmayla ilişkisi bulunmayan sivil unsurlar (insanlar, binalar, araçlar, kurum ve kuruluşlar) hedef alındığı müddetçe, intihar saldırılarını bir suç (terör eylemi) olarak görmek, konuyla ilgili ihtilafların giderilmesinde hayati bir öneme sahiptir. Böylece, düşmana karşı yapılan bir saldırıyı direniş, ama dosta veya kendisine karşı yapılan benzer bir saldırıyı ise terör olarak değerlendirmek ikileminden kurtulmuş olunabilir. Zira nihayetinde “ölüm her yerde ölümdür; savaşçı olmayanların öldürülmesi her yerde cinayettir; yıkım her yerde yıkımdır; korku her yerde korkudur; terör her yerde terördür” (Khatab ve Bouma, 2010: 308).

İkincisi; intihar saldırılarını gerçekleştiren örgüt ve gruplara nasıl bakmak gerekir? Seküler, ayrımcı, milliyetçi, etnik ve dinsel ayrımı yapmadan, örgütleri gerçekleştirdikleri faaliyetleri bağlamında değerlendirsek, her şeyden önce silahlı mücadele yürüten örgütlerle yürütmeyen örgütler arasında ayrım yapmak, sonra da örgütleri sadece şiddet gibi eylemleriyle değil, bütün faaliyetlerini göz önünde bulundurarak değerlendirmek daha doğru görünmektedir. Aksi taktirde, diğer birçok alanda faaliyetlerde bulunan bir örgütü sadece intihar saldırılarına başvuruyor diye terör örgütü olarak mahkum etmek ve onunla görüşme ve anlaşma yollarını bir kenara itip onu yok etmeyi birinci hedef sırasına koymak ne kadar gerçekçi olabilir? Bir insanın iyi ve kötü fiilleri olduğu gibi, bir örgütün de iyi ve kötü eylemleri olabilir. Hukuki terimle söylenirse, burada kötü olan insanın kendisi değil fiilidir. Örneğin, hırsızlık suçu işleyen biri, sadece bu suçundan ötürü mahkûm edilir ve ona ceza verilir, yoksa bu kişi bütünüyle kötü/suçlu biri olarak görüldüğü için ona ceza verilmez. Aynı hukuki işlem örgütlere de uygulanabilir. Bir örgüt uluslararası hukukça veya ahlâkça ya da insani değerlerce benimsenmeyen bir eylemi gerçekleştirdiğinde, bu davranışının kınanması, mümkünse yaptırımlara tabi tutulması; ama örgütün bir bütün olarak

suçlanmaması ve mahkûm edilmemesi, hem rakipler hem de uluslararası hukuk tarafından dikkate alınır, önemli bir uzlaşma kaynağı sağlanabilir.

Örgütlerin saldırıları gerçekleştirmek için, devletlerin de bunlarla mücadele etmek için haklı gerekçeleri bulunabilir; fakat bu savaş ve çatışma ortamını sürdürmekten öte bir işe yaramaz. Örneğin Hamas örgütü, intihar saldırılarıyla ilgili yapmış olduğu açıklamada şunları dile getirmiştir: “Düşmanımız dünyadaki en iyi silahlara sahiptir ve ordusu oldukça yüksek standartlarda eğitilmektedir. Bizim elimizde ise şehadet silahından başka bir silah yoktur. Böyle bir eylem bizim için çok kolaydır, sadece hayatlarımıza mal olur. Canlı bombalar nükleer bombalar tarafından bile yeniliğe uğratılamaz” (Sevinçok, 2012: 111). Benzer şekilde 11 Eylül saldırılarından sonra Başkan G. W. Bush tarafından başlatılan teröre karşı savaş, cihatçılar tarafından İslam dünyasına karşı bir saldırı olarak tanımlanmıştır (Kepel, 2006: 15). Diğer taraftan, terör örgütü olarak gördükleri örgütlerle mücadele eden Amerika ve İsrail gibi devletler ise, bu örgütleri kendi ülke ve vatandaşlarının güvenliği için bir tehdit olarak görmekte ve bu yüzden de bu örgütlerin (parazitlerin) yok edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Sonuçta her iki taraf da kendini haklı görmekte ve haklı gerekçelerle eylemde bulunduğuna inanmaktadır.

Örgütleri, politik hedefleri bağlamında değerlendirdiğimizde ise, çok daha farklı bir durumla karşı karşıya bulunmaktayız. Bu konuda bir uzlaşmanın sağlanması da mümkün görünmemektedir. Zira bir örgüt, bir devlete ait toprak parçası üzerinde bağımsızlık ve özerklik talebinde bulunabilir ve bunun için mücadele ve direnişi (ya da cihadı) temel felsefesi haline getirebilir. Bu durumda kimin haklı kimin haksız olduğu bakış açılarına ve kişilerin bulunduğu konuma göre değişmektedir. Örneğin, illegal bir örgütün lideriyken terörist olarak görülen biri, bir devlet başkanı olduğunda saygın biri olarak görülmeye başlanır. Tıpkı Sovyetlere karşı mücadele ederken mücahitler olarak görülen Afganlıların, Amerika'ya karşı mücadele ederken teröristlere dönüşmeleri gibi.

Üçüncüsü; devlet terörizmini hangi kapsamda değerlendirmek gerekir? Sadece örgütler değil, devletler de sivil hedeflere yönelik eylemlerde bulunmaktadırlar. Hatta örgüt eylemleriyle karşılaştırıldığında, devletlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin daha yıkıcı olduğu görülmektedir. Devletlerin sahip oldukları imkânların (teknoloji, ordu, uluslararası destek vb.) onları daha güçlü bir konuma getirdiği bilinmektedir. Güçlü konumda olma, illegal yollara başvurmayı da meşru hale getirebilir. Örneğin, rakiplerine karşı daha güçlü konumda bulunan İsrail gibi bir devlet, sivil halk arasında örgütlenen rakibine, sonucunda daha çok sivil kayıpların meydana geldiği bir hava saldırısı düzenlemeyi meşru görebilir. Çünkü ona göre, sivil halkla iç içe bulunan düşmanla mücadele etmenin başka bir yolu bulunmamaktadır. Keza güçlü konumda olma, Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu gibi, uluslararası hukuka rağmen ülke işgallerini, potansiyel suçlu olarak görülen kişilerin tutuklanmalarını ve işkence görmelerini, masum insanları yerlerinde etmeyi, kültürel ve tarihsel mirasa zarar vermeyi vb. meşru

hale getirebilir. Meşru hale getirmese bile, bir devletin takip ettiği uluslararası çıkarlar onun devlet terörizmi kapsamına giren yukarıdaki bütün eylemleri yapmasını sağlayabilir. Cinayetler, yıkımlar, katliamlar yasal yollarla yapılıncaya kadar meşru görmek mi gerekir? Bu açıdan, devlet dışı terörizm (örgüt terörizmi) kadar devlet terörizminin de dikkate alınması ve önemsenmesi ve eğer terörizmle mücadele edilmesi gerekiyorsa, her iki terörizm biçimiyle de eşit düzeyde mücadele edilmesi gerekmektedir. Bu, hem adalet bekleyenler için hem de adaleti gerçekleştirmek isteyenler için daha adil ve daha anlamlı görünmektedir.

Sonuçta intihar saldırıları, şiddet içerikli eylemlerdir; hem onu gerçekleştiren kişi ve gruplara hem de hedef seçilen kişi ve toplumlara zarar vermektedir. Saldırganların ilettikleri mesaj, “maddi açıdan zayıf olabiliriz, fakat ölümden korkmadığımız için daha güçlüyüz” (Crenshaw, 2007: 141) şeklinde olabilir; maddi ve manevi tahribatın büyük olması için de otobüsler, otobüs istasyonları ve durakları, alışveriş merkezleri ve popüler lokantalar gibi yerler tercih edilebilir (Weinberg vd., 2003: 144); fakat bütün bunlar ne bu eylemleri haklı göstermeye ne de kamuoyu desteğini sağlamaya yetmektedir. Bir mücadele silahı olarak intihar saldırıları, konjonktürel koşullara bağlı olarak ortaya çıkmış, giderek uluslararası bir boyut kazanmış ve uluslararası terörizmin bir parçası haline gelmiştir. Ancak bu, durumun hep böyle kalacağı ve devam edeceği anlamına gelmemektedir. Çatışma ve kargaşanın egemen olduğu yerlerde intihar saldırılarında bir artış, az olduğu yerlerde ise bir azalma göze çarpmaktadır. Çatışma ve kargaşa ortamına yol açan unsurların (adaletsizlik, zulüm, baskı, politik rekabet vs.) ortadan kalkması durumunda, intihar saldırılarında da keskin bir düşüş görülebilir, hatta bu saldırıların tamamen ortadan kalkacağı beklenebilir. Bununla birlikte, tersi yönde gelişmeler yaşanır, intihar saldırılarının artması ve yaygınlaşması ve hatta bu saldırılardan daha tehlikeli ve ölümcül yeni mücadele taktiklerinin keşfedilmesi daha muhtemel görünmektedir.

Kaynakça

- Açıkgöz, R. (2013). İntihar Saldırıları: Terör mü Özgürlük Arayışı mı?, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (2), 303-330.
- Ali, Y. (2011). Understanding Suicide Attack: Weapon of The Weak or Crime Against Humanity, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 10 (30), 236-357.
- Arıboğan, D. Ü. (2003). *Tarihin Sonundan Barışın Sonuna- Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak*. İstanbul: Timaş.
- Aydınalp, H. (2011). *İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör*. Ankara: Birleşik.
- Balcı, K. (2002). Öldürmek İçin Ölmek, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-11173-26-oldurmek-icin-olmek.html>.
- Bayat, A. (2008). *Sokak Siyaseti- İran'da Yoksul Halk Hareketleri* (Soner Torlak, Çev.). Ankara: Phoenix.

- Bloom, M. (2005). *Dying to Kill: The Allure of Suicide Terror*. New York: Columbia University Press.
- Chomsky, N. (2002). Uluslararası Terörizm- Görünüş ile Gerçek (B. Sina Şener, Çev.). *Silinen Yüzler Karşısında Terör*, Haz. Cemal Güzel, Ankara: Ayraç, 217-254.
- Cirhinlioğlu, Z. (2004). *Terör ve Toplum*. İstanbul: Gündoğan.
- Clarke, R. A. (2004). *Against All Enemies: Inside America's War on Terror*. New York: RAC Enterprises.
- Crenshaw, M. (2007). Explaining Suicide Terrorism: A Review Essay. *Security Studies*, 16 (1), 133-162.
- Cronin, A. K. (2003). Terrorists and Suicide Attacks, <http://www.fas.org/irp/crs/RL32058.pdf>.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar* (Zühre İlkelen, Çev.). İstanbul: Pozitif.
- Ergil, D. (2000). Suicide Terrorism in Turkey. *Civil Wars*, 3 (1), 37-54.
- George, B., Watson, T. (2002). 1992 Sonrası Terörizmle Uluslararası Mücadele (Başak Özger, Çev.). *Silinen Yüzler Karşısında Terör*, Haz. Cemal Güzel, Ankara: Ayraç, 189-208.
- Güzel, C. (2002). Korkunun Korkusu: Terörizm, *Silinen Yüzler Karşısında Terör*, Haz. Cemal Güzel, Ankara: Ayraç, 7-19.
- Hassan, R. (2008). Global Rise of Suicide Terrorism: An Overview. *Assian Journal of Social Science*, 36, 271-291.
- Hüseyin, A. (2004). *Ortadoğu'da Devlet ve Terör* (3. Baskı) (Taha Cevdet, Çev.). İstanbul: Pınar.
- Jacques, K., Taylor, P. J. (2008). Male and Female Suicide Bombers: Different Sexes, Different Reasons?, *Studies in Conflict & Terrorism*, 31 (4), 304-326.
- Kaygusuz, İ. (2004). *Hasan Sabbah ve Alamut*, İstanbul: Su.
- Kepel, G. (2007). *Fitne- İslam'ın Merkezine Savaş* (Mahmut Özişik, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Khatab, S., Bouma, G. D. (2010). *İslam ve Demokrasi* (Salim Korkmaz, Çev.). Ankara: Sitare.
- Khosrokhavar, F. (2006). *İntihar Bombacıları- Allah'ın Yeni Şehitleri* (Tülay Duman, Çev.). İstanbul: Versus Kitap.
- Kimhi, S., Even, S. (2003). Who are the Palestinian Suicide Terrorists?, *Strategic Assessment*, 6 (2), 28-34.
- Laqueur, W. (2002). Terörizmin Yorumlanması (İbrahim Yıldız, Çev.). *Silinen Yüzler Karşısında Terör*, Haz. Cemal Güzel, Ankara: Ayraç, 95-141.
- Mercan, A. (2014). Yatacak Yerimiz Yok, <http://www.dunyabulteni.net/yazar/ahmet-mercan/19929/yatacak-yerimiz-yok>.
- Moghadam, A. (2006). Suicide Terrorism, Accupation, and the Globalization of Martyrdom: A Critique of Dying to Win, <http://fletcher.tufts.edu/jebcenter/pubs/moghadam/SCT%20Article.pdf>.
- Oruka, H. O. (2002). Yasal Terörizm ve İnsan Hakları (Tüten Anğ, Çev.). *Silinen Yüzler Karşısında Terör*, Haz. Cemal Güzel, Ankara: Ayraç, 345-362.

- Özel, A. (2007). *İslâm ve Terör - Fikhî Bir Yaklaşım*. İstanbul: Küre.
- Pape, R. A. (2006). Dying to Win: The Strategic of Suicide Terrorism. *Australlian Army Journal*, 3 (3), 25-38.
- Pape, R. A. (2005). *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House.
- Pape, R. A. (2003). The Strategic Logic of Suicide Terrorism. *American Political Science Review*, 97 (3), 1-19.
- Pedahzur, A., Perliger, A. (2006). Introduction: Characteristics of Suicide Attacks, *Root Causes of Suicide Terrorism- The Globalization of Martyrdom* (Ed.) Ami Pedahzur. Routledge: New York, 1-12.
- Pedahzur, A., vd. (2003). Altrusim and Fatalism: The Characteristics of Palestinian Suicide Terrorists. *Deviant Behavior*, 24 (4), 405-423.
- Qassam, N. (2006). *Hizbullah, Bir Hareketin Anlatılmamış Öyküsü* (Muharrem Tan, Çev.). İstanbul: Kesit.
- Ramasubramanian, R. (2004). *Suicide Terrorism in Sri Lanka*. New Delhi: IPCS Research Papers.
- Sevinçok, L. (2012). *İntihar Saldırıları*. Ankara: Bence Kitap.
- Speckhard, K., Ahkmedova, K. (2006). The Making of a Martyr: Chechen Suicide Terrorism, *Studies in Conflict & Terrorism*, 29, 429-492.
- Weinberg, L., vd. (2003). The Social and Religious Characteristics of Suicide Bombers and Their Victims. *Terrorism and Political Violence*, 15 (3), 139-153.